

Турците в Никопол, които се самоопределят за сунити, посещават още няколко тюрбета в града, но най-почитаното от тях е това на Али Коч баба. По време на пролетния празник Хъреллез то е посещавано масово. За някои от местните турци посещението на тюрбето тогава е и задължително. Имам предвид спазването на следната традиция: ако майка заведе един път детето си на Хъреллез при тюрбето, тя трябва да го води там всяка година, докато порасне, след което човек сам трябва да ходи там по време на празника ежегодно до смъртта си. Ако човек се разболее или по друга причина не може да посети тюрбето, негови близки носят там част от бельото му, което след ритуала се връща обратно. Това се прави и с дрехите на деца, заболели по време на празника.

Пред входа на тюрбето има пътека от каменни плочи, за които се вярва, че по тях е стъпвал самият Али Коч. Затова първото нещо, което някои от по-възрастните посетители правят преди да влязат в тюрбето, е да целунат тези плочи в знак на почит към светеца. Според традицията при влизане в тюрбето трябва да се целунат и четирите страни на вратата в следната последователност: дясно, ляво, горе, долу. Това се прави и на излизане. Важно е да се подчертае, че тази практика е широко разпространена както сред къзълбашите от Североизточна България, така и сред бекташите от Източните Родопи.

Всеки посетител на тюрбето се посреща на входа от възрастна жена, на която задължително целува ръка. Става дума за специално избирана жена, която има задължението да заключава тюрбето, да подготвя гроба на светеца за молитва при всяко посещение, както и да запали няколко свещи, когато тюрбето е посетено. Ритуалът включва четене на молитва вдясно на гроба, целуване на надгробния знак при главата и три обиколки около гроба. Накрая, ако посетителят желае, дава на жената пари – главно за закупуване на свещи.

Три обиколки се правят и около самото тюрбе, след което специално на Хъреллез има традиция посетителите да се подпират на един от трите бряста при тюрбето, като се обръщат с лице към Дунав. Има и практика при напускане на тюрбето посетителите да късат листо от брястовете, което се носи да престои в дома им до следващия Хъреллез, когато се подменя с друго листо от същите брястове.

Брястовете, за които става дума, се смятат за свещени. Затова всеки опит за посегателство върху тях се тълкува като индиректно оскверняване на светеца. Според някои меморати такива опити е имало и те са били свързани с много неприятни последици за съответния похитител.

Посещението при тюрбето на Хъреллез се свързва и с индивидуални курбани, давани предимно от оздравели хора и бременни жени. Курбаните се правят на поляната и се раздават на всички присъстващи.

Къзълбашите от с. Ябланово също посещават понякога тюрбето, тъй като култът към Али Коч баба съществува и при тях. Това се дължи на факта, че в селото се намира тюрбето на Кочлу баба, който бил син на Али Коч. Тук битуват легенди, свързани както с името, така и с *евлиялъка* (evliyalik – светост, необикновени способности) на Али Коч баба. В една от тези легенди, която моят колега Б. Алек-

сиев записа в селото, Али Коч баба е представен като пастир, който може да ходи по водата на Дунав, без да потъне и без да се намокри²⁰.

Спецификата на описаните ритуали, изпълнявани при тюрбето, както и наличието на редица косвени данни, характеризиращи конфесионалната принадлежност на Али Коч баба, ми дават основание да смятам, че разгледаният мюсюлмански паметник има бекташки произход. Въз основа на някои османски документи С. Фароки разглежда текето на Али Коч баба като бекташко и през XVIII–XIX в.²¹

ЖЕНСКИ ТЮРБЕТА

Тюрбето на Исман баба в с. Врело, Момчилградско

Село Врело е съставено от шест махали – три сунитски и три бекташки. Сунитски са махалите Ташкъллар, Хасаноларъ и Къщакъой, а бекташки са Кузолар, Парталар и Чалъкъой. В махалата Ташкъллар има джамия с новопостроено минаре.

Тюрбето на Исман баба се намира при гробищата на махалите Хасаноларъ и Чалъкъой. До 1961 г. то е имало само ограда, иззидана с черни камъни, която през 1961 г. е разрушена и върху основата ѝ е построена сграда с бели дялани камъни.

Сградата има правоъгълна основа, а покривът е дървен, четирикатен и с керемиди. Нейните приблизителни размери са: дължина 10,00 м, ширина 5,12 м, височина до стрехата 2,00 м и дебелина на стените 0,50 м.

Вратата се намира на десния фланг на югоизточната стена и се заключава. Сградата има един прозорец, който се намира към центъра на същата стена. На левия фланг и на нивото на прозореца е направена ниша, в основата на която е пробит отвор за пускане на пари, когато тюрбето е заключено. Върху камък в този край на стената е изписана релефно годината на строежа – 1961 (ил. 53). Вдясно от нея се намира изображение на петолъчка. На десния фланг на югозападната стена има камък, върху който е изписано с релефни латински букви името на майстора – *us. Adem* (уста Адем) (ил. 51). При основата на тази стена са подредени 10–12 камъка, предназначени за приготвяне на курбани (ил. 52).

Гробът на Исман баба е ориентиран с главата на югозапад. Той е обграден с циментова рамка, дълга около 3,35 м и широка около 1,05 м. Над него има могила, която е направена от сковани летви и е покрита със зелен плат. Върху плата са поставени кърпи за ръце и за глава. При камъка за главата има метална касичка. На югозападната стена са окачени везани ковъори с изображения на птици (врабчета). Върху един от ковъорите е извезана глава на млада жена. Тук е окачена и малка шампа, изобразяваща сцената „Погребението на Али“. На югоизточната стена

²⁰ Алексиев, Б. Два образа на Али Коч баба. – В: The fate of muslim communities in the Balkans. Т. 8. Етнология на суфитските ордени: теория и практика/Ethnology of sufi orders: theory and practice. Съст. А. Желязкова, Й. Нилсен. С., 2001, с. 183/497.

²¹ Faroqi, S. Agricultural Activities in a Bektashi Center: the Tekke of Kızıl Deli (1750–1830). – Südoest-Forschungen, В. 35, 1976, S. 71, 84, 92–95.

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ФОЛКЛОР

ЛЮБОМИР МИКОВ

ИЗКУСТВОТО
НА ХЕТЕРОДОКСНИТЕ
МЮСЮЛМАНИ
В БЪЛГАРИЯ (XVI – XX век)
Бекташи и къзълбаши/алевии

София • 2005

Академично издателство

„Марин Дринов“